
Carl Menger ve Avusturya İktisat Okulu*

Ludwing von Mises

Viyana Üniversite'sinin bahçesinde Carl Menger abidesinin açıldığı gün, "Avusturya İktisat Okulu" kurucusu Carl Menger'in başarılarına bir göz atmak uygun görünmektedir. Bu hiçbir şekilde, ölüp gitmiş kimselere ölümden sonra gösterilen hürmet değildir. Avusturya Okulunu geliştirmiş olanların artık bizimle olmamasına rağmen, onların eseri bir kaya kadar sağlam bir şekilde ayakta ve hâlâ yaşamaya devam etmektedir. Onların yaptığı katkı ekonomik teorideki bütün bilimsel gay-retlerin temeli olmuştur. Menger'in ilk ilmi eseri *Principles of Economics* -yayın tarihi 1871- genellikle bilimimizin tarihinde yeni bir dönemin açılışı (başlangıcı) olarak kabul edilmektedir.

Avusturya Okulu'nun eserini geniş bir takipçi kitlesi için tenkit etmede *Neue Freie Presse*'nin sütunlarından daha iyi bir yer olamazdı. Eski Avusturya Okulu ile az veya çok bağlantılı bütün diğerleri –Eugen von Bawerk, Friedrich von Wieser, Robert Zuckerkandl, Emil Sax, Robert Meyer, Johann Komorzynski, Rudolf Auzpitz, Richard Lieben kadar Carl Menger'in kendisi de dönemin ekonomik ve siyasî olaylarını tartışmak ve teorik analizlerin sonuçlarını bildirmek için *Neue Freie Presse*'nin sayfalarından yararlandılar.

I

Fiyatların, ücretlerin ve faiz oranlarının, hatta çok dar marjinlerle, tam olarak pazar tarafından belirlendiği ve fiyatların üretim regülatörü olarak işlediği bilgisi 18. yüzyılda fizyokratlar ile İskoç David Hume ve Adam Smith tarafından geliştirilmiş-

*"Carl Menger and Austrian School of Economics", 1929'da yayımlanmış. İngilizceye Albert Zlabinger çevirmiş. www.mises.org/etexts/mises/clash/essay4.asp

ti. Bu bilgi bilimsel iktisadın tarihi temeli oldu. İnsanlar daha önce ekonomik işleri yalnızca şans ve kaprisle izah ederken, düzenliliği kabul eder hâle geldiler. Zirvesine David Ricardo'nun eserlerinde ulaşan Klasik İktisat Okulu, görevinin, kapsayıcı bir catabilistik sistemi –bir mübadele ve gelir sistem teorisi- geliştirmek olduğunu düşündü.

Teorik araştırma tarafından aydınlatılan tanıma ekonomik siyasa açısından önemli sonuçlara yol açtı. İnsanlar müdahalelerin -ki devletler bu müdahaleler yoluyla ekonomik güçleri bazı muayyen hedefleri elde etmek için belirli bir şekilde yönetmeye çalışmışlardı- başarısızlığa mahkûm olduğunu idrak etmeye başladı. Azamî fiyatları sabitleme hiçbir şekilde insanlara mümkün en düşük fiyatı sağlamayı garanti etmez; eğer resmî emre fiilen uyarsa, bu, ilgili malların pazara akışında, eğer tam bir durmaya değilse, bir daralmaya sebep olur; böylece müdahale niyetlenildiği şeyin tam zıddını meydana getirir. Durum uluslararası ticarete müdahaleler bakımından olduğu gibi ücretlerin faizlerin siyasî regülasyonu bakımından da böyledir. Merkantilizm dış ticarete dengeyi temin etmek için ticaret politikası tedbirlerinin (tarifeler, ambargolar vs.) gerekli olduğuna inandı. Ricardo dengenin her zaman otomatik olarak kendi kendisini tesis ettiğini, enflasyon tarafından tahrip edilmemiş bir parasal standardı korumaya yönelik ticaret politikası tedbirlerinin lüzumsuz olduğunu ve bu tedbirlerin aynı zamanda satın alma gücünün enflasyon tarafından baş aşağı yuvarlanmasını durdurmaya da muktedir olmadığını ispatladı. Ticaret politikasını hedef alan tedbirler, üretimi, en avantajlı üretim doğal şartlarından yararlanan fırsatlardan kaydırır, (bu) sonuç olarak iş gücünün ekonomik verimliliğini azaltır ve kitlelerin yaşama standardını düşürür.

Klasik ekonominin nazarında müdahalecilik her bakımdan saçmaydı. Kitlelerin refahında daimî iyileşme, ekonomik gelişmeyi zorlaştırmak ve ona engel olmaktan başka bir şeye yaramayan devlet müdahalelerinden değil, fakat bütün güçlerin serbestçe akışından beklenebilir. Dolayısıyla, uluslararası ekonomik politikada olduğu gibi iç ekonomik politikada da serbest ticareti savunan liberal siyasî program klasik ekonomik teori üzerinde kurulur.

Liberalizme karşı mücadele etmek isteyen, bu hükümleri cürütmeye teşebbüs etmelidir. Klasik ekonomik teorisinin liberalizmin dayandığı veçhesi sarsılamaz. Liberalizmin muhalifleri için geriye tek bir yol kalır: Alman siyaset bilimi Tarihi Okulu'nun yaptığı gibi, kesin düşünceleri için genel geçerlilik iddia eden herhangi bir sosyal ekonomi bilgisini prensipte reddetmelidir; sadece ekonomik tarih ve ekonomik tasvir değerli addedilir; ekonomik fenomenlerin karşılıklı bağıllığı “soyut” ve “gayri bilimsel” ilan edilir.

Bir siyasal iktisatçı olarak şöhreti Londra para piyasası hakkındaki ünlü kitabı Lombart Street'e dayanan, bu hatalara karşı 1870'lerin ortalarında mücadele etmiş olan Walter Bagehot'tan sonra 1883'te Menger *Untersuchungen über die Methode der Socialwissenschaften* [Sosyal Bilimlerin Metotları Üzerine Bir Araştırma] adlı kitabıyla öne çıktı. Bu kitapla ilgili tartışmalar -ki Methodenstreit olarak bilinir hâle geldi-

ekonomi sahasında genel olarak geçerli bilginin varlığının mantıki ve metodolojik dorululuğuna karşı historisizm tarafından yapılan itirazları teşhir etti. Genel geçerliği öyle kabul edilmese bile muhafaza edilen teorik fikirler ve prensipler her ekonomik ve tarihî araştırma ve tasvirde bulunur. Bir teori düşüncesi olmaksızın hiçbirşey hakkında hiçbir şey ileri sürmez. Mal fiyatları, vergiler, sosyo-politik tedbirler veya grup menfaatleri gibi her ifadede mecburen “teori” bulunmaktadır. Eğer akademik sosyalistler okulu bunun farkına varmadıysa, bu bir teori olmaksızın çalışmalar demek değildir. Bu, sadece, onlar teorilerinin doğruluğunu önceden araştırmaktan, teorilerini onların mantıksal sonuçları yoluyla düşünmekten, onları bir sisteme entegre etmekten, onların cürütülmezliğini ve mantıksal tutarlılığını araştırmaktan ve onları olgularla sunmaktan vazgeçtiklerini gösterir. Bu yüzden, okul, araştırmalarını, yararlı, reddedilmez teoriler yerine, çelişkilerle dolu muhafazası mümkün olmayan, uzun süredir reddedilmiş hatalara dayandırır. Ve bu onları onun çabalarının sonucu olarak sundu.

Ekonomi teorisini izlemek demek, elde edilebilir her entelektüel aracı kullanarak, ekonomiyle alâkalı bir iddayı tetkik etmek, onları erdemlerini eleştirel olarak tekrar tekrar gözden geçirmek demektir.

II

Klasik iktisat fiyat oluşumu problemini tatminkâr şekilde çözmeye muvaffak olamadı. Bunu başarmak için, aşıkârdır ki, malların fiyatlarının bileşimini belirleyen değerlendirmelerin özünün malların faydasından (insan ihtiyaçlarının tatmini için faydalılığı) kaynaklandığını bilmek gerekir. Mamafih, bu klasiklerin, dehalarına rağmen, çözmeye muvaffak olamadığı bir zorluk ortaya çıkardı. Demir, kömür veya ekmek gibi çoğu faydalı malların piyasada pek az değeri vardır; hava ve su gibi malların ise hiçbir değerinin olmadığı düşünülür. Diğer taraftan, diğer kıymetli mallara, mesela kıymetli taşlara çok değer verilir. Bu zıtlığı izah etme çabalarının başarısızlığından dolayı, klasikler diğer değer açıklama çabalarına sarıldı, fakat sunî yardım olmaksızın bu çabaların hiçbirisi reddedilmez bir sonuç yaratacak şekilde gelişemezdi. Hiçbir şey işe yaramaz görünmekteydi.

Sonra farazî değer zıtlığının üstesinden gelen hünerli ilk kitabıyla Menger sahneye çıktı. Değeri belirleyen bütün bir eşya sınıfının önemi değil fakat kesinlikle eşyanın kişinin kullanımında olan kısmı önemlidir. Belirli bir arzın her parçasına onun verdiği -meydana getirdiği istek- tatmininin önemini atfettiğimizden, her bir tek ihtiyaçlar sınıfı bakımından daha fazla tatminin önemi artan tatminle birlikte azalır; böylece her bir somut parçayı son parçanın önemiyle, yani, en az önemli, hâli hazırda elde edilebilir olan arzla tatmin edilebilecek somut ihtiyaçla, yani onun marjinal faydasıyla değerlendirebiliriz. Bu yolla, birinci sıradan malların, yani hemen tüketim için gerekli malların fiyat oluşumunun izi tüketicilerin subjektif oluşumuna göre sürülebilir. Maaş, işçilik bedeli gibi daha yüksek sıradan (üretim faktörleri veya operasyonel mallar olarak da bilinen) malların; yani tüketim mallarının ve lüks

malların üretimi için gerekli olan malların fiyatlarının oluşumu da birinci sıradan malların fiyatlarında izlenir. Böylece, ücretlerin ve üretim araçlarının fiyatlarını belirleyen ve ödeyen tüketicilerdir. Bu hesabı yapmak bilhassa fiyatlar, ücretler, faiz ve müteşebbis kârıyla uğraşan muhasebe teorisinin görevidir.

Klasiklerin hâli hazırda sahip olduğu bilgiyi kullanarak, Menger ve peşinden gelenler yeni temel üzerinde bütün ekonomik fenomenleri yorumlayan kapsamlı bir sistem kurdular.

III

Menger'le hemen hemen aynı tarihte ve ondan bağımsız olarak İngiliz William Stanley Jevons ve Lozan'da çalışan Leon Walras benzer teoriler geliştirdiler. Biraz zaman -her yeni fikrin kabul edilmesi için gereken zaman- geçtikten sonra, subjektivist marjinal fayda teorisi bütün dünyada muzaffer oldu. Menger, kendisinin önemli müjdecisi Prusya hükümeti memuru Hemann Heinrich Gossen'den daha şanslıydı; Menger'in teorisi dünyadaki bütün ekonomistlerden kabul gördü. Avusturya Okulu'nun ünü Amerikan Okulu'nun kurucusu John Bates Clark tarafından geliştirildi. Clark, Frankfurt'ın Heinrich Oswald ve Richard Reisch gibi Viyana Ekonomi Cemiyeti'nin değerli bir üyesiydi. Teori çok geçmeden Hollanda ve İskandinav ülkelerinde de gelişti ve ona dayalı başarılı ekonomik çalışmalar İtalya'da da belirdi.

Menger kelimenin mutad anlamında bir okul kurmadı... Araştırdı, yazdı ve öğretti. Son on yıllarda Avusturya devletinde ve ekonomisinde çalışanların en iyileri bu okul tarafından yetiştirildi. Diğer liberaller gibi iyimser olan Menger en sonunda aklın tamamıyla hâkim olacağını umdu. Çok geçmeden, Menger, onunla aynı safta duracak, ikisi de ondan on yıl genç olan, onun izini takip eden Eugen von Böhm-Bawerk ve Friedrich von Weiser gibi iki arkadaşa sahip oldu. İkisi de aynı yaşaydı, gençlik çağlarından beri arkadaşlardı; kayınbiraderlik bağıyla birbirine bağlanmıştı ve fikirleriyle de birbirine bağlıydılar. Menger'in eseriyle olgunlaşmış kişiler olarak çalışarak problemleri çözmeyi başardılar. İsimleri iktisat biliminin tarihine ayrılmaz şekilde Menger'in ismiyle birlikte yazıldı.

Şimdi bu iki adam çalışmalarını da hayatlarını da tamamladılar. Yeni bir nesil geliyor. Son yıllarda daha otuzlarına ulaşmamış insanlar tarafından, Avusturya'nın önemli ekonomik katkılar kaynağı olmaktan vazgeçmeye isteksizliğini göstererek, bir istisnai bilimsel araştırmalar koleksiyonu yayınladı.

Akademik sosyalizm ve "ekonomik siyasî bilim" Tarihî Okulu Avusturya Okulu'nun eleştirel ve pozitif eseri tarafından fasılaya uğratılmaya, yabancı müdahaleci okul tarafından uğratılmaya müsaade ettiği kadar izin vermedi. Alman Tarihçi Okulu'nun üyeleri, kendilerine devlet ve siyasî partiler tarafından garanti edilen siyasî güce güven içinde, ciddi teorik çalışmaya küçümseyerek bakmaya ve soğukkanlılıkla devletin ekonomi üzerindeki mutlak kudreti hakkında yayın yapmaya devam etmektedir.

Savaş (I. Dünya Savaşı) esnasında tatbik edilen ekonomik politika ve savaş sonrası ilk yıllar müdahaleciliği ve devletçiliği zirveye taşıdı. Denen her şey -maksimum fiyatlar, kumanda ekonomisi enflasyon- devlet memurları ve Tarihçi Okul'un izleyicileri tarafından küçümsenen teorisyenler tarafından tahmin edilen -önceden görülen- şeyler oldu. Ancak, "soyut, gayri münasip Avusturya değer teorisi"nin muhalifleri yine de inatla kendi görüşlerini denedi. Onların yanlıgılarında ne kadar ileri gittikleri, onlardan bir para otoritesi olarak şöhret yapmış biri olan, Banka İdarecisi Bnedixen'in Alman parasının yurt dışında savaş boyunca kıymetinin altında değerlendirilmesinin "bir dereceye kadar arzuya şayan olduğunu, çünkü, bunun bize yabancı malları avantajlı fiyattan almayı mümkün kıldığını" ilan etmesi tarafından gösterilmektedir.

Mamafih, en nihayetinde bir reaksiyonun doğması gerekir. Tarihçi Okul'un anti-teorici pozisyonu reddedilmeye başlamaktadır. Teorik çalışmaların on yıl boyunca ihmal edilmesi Alman halkının ekonomik hayatın problemlerinin ilkeli bir çalışması için yabancıya, İsveçli Gustav Cassel'e dönmek-bakmak zorunda kalması sonucunu yarattı. Mesela, Cassel, Alman gazetelerinde, yalnızca ilk defa Ricardo tarafından geliştirilen eski mübadele oranlarının satın alma gücü paritesi tarafından değil aynı zamanda kalıcı işsizliğin sendika ücret politikasının mecburî sonucu olduğu bakımından da ilgi çekmekteydi. Cassel, teorik çalışmalarında biraz farklı şekilde ve bazen bütün ayrıntılarıyla kabul etmeye değmeyecek bir beceriksizlikle olmasına rağmen, subjektivist okul teorisini geliştirdi.

Tarihçi Okul'un takipçilerinin hâlâ kendilerinin marjinal teorisinin sonu veya çökmesi teorilerini ileri sürmesine rağmen, Avusturya İktisat Okulu'nun fikirleri ve düşünceleri, Alman Cumhuriyeti'nde bile günümüzün daha genç politik iktisatçılarının eserlerine nüfuz etmektedir. Menger'in ve arkadaşlarının eseri bütün modern iktisat biliminin temeli olmuştur.

Çeviren Atilla Yayla